

Рецензия

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
на Елена Христова Чалгънова

на тема

„Владимир Каназирев и българското национално движение 1900 - 1935 г.“

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Професионално направление 2.2. История и археология

Дисертационният труд на Елена Христова Чалгънова „Владимир Каназирев и българското национално движение 1900 - 1935 г.“ е в обем от 367 страници (нестандартни) страници и се състои от увод, три глави, заключение и ползвана литература и архивни източници.

Избраната тема - да се разкрие жизнения път на един български офицер от Разлог - Владимир Каназирев в контекста на национално-освободителните борби, в които той е активен участник, разкрива богати изследователски възможности. Тя дава възможност чрез биографията на един участник в движението да се вникне в неговата лична житейска история, по свой начин типична в определени части за житейския път на немалко млади български офицери от Македония. Заедно с това темата дава възможност да се определи първостепенното място, което заема македонското движение в душевността и света на тези хора, като моделира техния хоризонт и направлява общественото им участие. В резултат на дългогодишни издирвания,

авторката успява да проследи нишките на развитието на своя герой Владимир Каназирев от Разлог и София - през пътищата на четите в революционните години в началото на двадесети век и на големите действия на войните 1912 - 1918 г. - до неговия живот в условията на мирен интелектуален труд в Париж, Сейнт Луис и Ню Йорк, от живота в света на оръжията към отрицанието на насилието.

В този смисъл предложеният дисертационен труд е рядко по рода си изследване на цялостния жизнен път на деец на национално-освободителното движение, който достига относително дълбока старост, участва в различните фази на македонските борби, изживява много от идейните му търсения, лутания и организационни форми, като остава на практика през целия си живот - през множеството поприща и занятия (четник, войвода, офицер, журналист, архивар, учител, общинар), свързан с македонското движение и кауза. Докторантката добросъвестно проследява неговите забележително богати биографични траектории - от български военен до американски учител, от революционер - до пацифист, в които, както тя сполучливо показва, обвързаността с македонското движение придава устойчивост на неговия жизнен свят и му дава възможност да развие своя характер, воля и интелектуални заложби.

В увода на дисертацията Елена Чалгънова прави уговорката (която спазва по-нататък), че изследването не носи чисто биографичен характер, а си поставя за цел да даде отговор на въпроси за ключови събития от македонското движение, където Каназирев е участник, а също и ръководител и идеолог. Тя постига успешно органично вплитане на двете изследователски линии: биографичната и тази на национално-освободителните борби, в което е едно от главните постижения на авторката.

Структурата на дисертационния труд на Елена Чалгънова следва цялостния замисъл - да интегрира биографията на Владимир Каназирев в контекста на историческите събития от национално-освободителното движение.

Трите глави на дисертацията са обособени в хронологичен порядък, който успешно съчетава биографичните етапи от живота на Каназирев с периодите на движението, които образуват основния изследователски скелет, около който е изградено повествованието. Такъв подход може да породя проблеми, но докторантката успешно е преодолела опасността събитията да обезличат личния биографичен път на изследвания деец. Заедно с това на места аналитичността по отношение на македонското движение и процесите в него е взела превес над биографичния анализ.

В увода на дисертационния труд, обхващащ 20 страници, докторантката формулира предмета и методите на изследване и хронологическите му рамки, като си поставя за

цел да изгради „обективна и завършена картина за обществената и организационна дейност на Владимир Каназирев, проявена на фона на българското национално движение“, тя накратко обосновава значимостта на личността на Каназирев, с което убеждава читателя в смисъла на изследователските усилия. На фона на недостатъчната му проученост, става ясно, че именно чрез настоящия дисертационен труд на Елена Чалгънова, името на Владимир Каназирев изпъква отвъд кръга на отделните краеведски споменавания и заема място сред забележителните фигури на движението.

За целта на изследването авторката е обхванала впечатляващо богат и разнороден изворов материал, резултат и на нейни собствени издирвания, документи от фондове от държавни архиви, музейни архивни фондове и материали от военния архив, мемоарни свидетелства, лични архиви, публикации и писма на Владимир Каназирев, лични архиви на съратници и близки на семейството, данни от нейни разговори с роднини и потомци на членове на фамилията. Изнамирането и систематизирането на архивния материал е предизвикателство, с което Елена Чалгънова се е справила успешно, той като част от документите са разпилени на твърде много места, на различни континенти, институции, хора и т.н.

Елена Чалгънова показва изследователска опитност и умение да се бори с тези източници и да съпоставя данните, понякога твърде откъслечни или неточни, които тя е успяла критично да прецени, да прецизира, уточни и намери връзките им с други факти и исторически процеси. На базата на този материал тя съставя убедителен и изпълнен с интересни факти исторически разказ, поставен в контекста на развитието на национално-освободителното движение. В тази област Елена Чалгънова показва също вещина и детайлни познания - особено на развитието на процесите във ВМОК и участието на офицерите в него, при което сполучливо бори с изобилието от изследвания в научната литература по въпроса.

Първа глава „Македоно-одринското движение в началото на XX век“ е от 142 страници и представя Владимир Каназирев в годините на активното му участие в революционните борби чрез включването си във ВМОК - в първото десетилетие на двадесети век, когато той - като млад офицер участва в Горноджумайското въстание и в Илинденското въстание, и след него, когато той се утвърждава като убеден върховист и последовател на ген. Цончев. Времето на неговото обучение във Военното училище съвпада с утвърждаването на авторитета му сред неговите другари, както и със създаването на тайните офицерски братства в някои гарнизони сред младшия

офицерски състав, поставящи си за цел националното обединение. Именно тези братства впоследствие овладяват ВМОК, макар през 1901 г. тази дейност на офицерите във ВМОК да се забранена от властта. Авторката проследява подробно дейността на Владимир Каназирев както в организационните структури на офицерските братства, така и участието му като воевода в четническите акции на ВМОК и във въстаническите действия. Разгледани са взаимоотношенията със структурите на ВМОРО в региона, още повече, че неговият брат Владислав Каназирев ръководи комитета на ВМОРО в Разлог. С търпение Елена Чалгънова възстановява всеки детайл от военната и революционна кариера на Каназирев, като заедно с това проследява и процесите във ВМОК и неговото разцепление. Във времето след въстанията в Македония, когато Каназирев е преместен на служба в Северна България, през периода 1904 - 1905 г. той се отдава и на писателска дейност, като пише статии, стихотворения, разкази и пиеси, посветени на националното движение, а заедно с това е включен и в анкетните обиколки на бежанските центрове. Тук младият офицер опознава по-добре различните страни - социални и политически на националния въпрос. Той развива вижданията си по отношение на въстанията и други събития, както и по отношение на ролята на офицерите и армията. Сред политическите решения той дискутира и алтернативата на създаването на федерация. Авторката сравнява възгледите и оценките му с тези на Петър Дървингов и намира някои сходни моменти. След Младотурската революция от лятото на 1908 г. Каназирев вече не вижда смисъл от оставане в армията. Това е времето на важни решения в живота на Владимир Каназирев. През 1909 г. той заминава за Северна Америка, където сключва брак, а след това отива да учи право в Париж, където за известно време работи като архивар - домакин. Като извод от дейността на Владимир Каназирев през този първи най-важен период в участието му в националните борби, разгледан в първа глава, Елена Чалгънова достига до заключението, че той все пак остава верен на ВМОК на генерал Цончев.

Втора Глава: „Участието на Владимир Каназирев във войните за национално обединение“ е от 70 страници и проследява дейността на Владимир Каназирев като офицер в годините на войните 1912 - 1918 година. В тези години той се проявява като талантлив и решителен командир, за което получава редица военни отличия и израства във военната йерархия до чин подполковник. Тази глава се състои от два параграфа, съответно за двете балкански войни 1912 - 1913 г. и за Първата световна война 1915 - 1918 г. : **„От Шаркьой до Султантепе и Драмча (1912–1913)»**, когато Каназирев участва като командир в Македоно-одринското опълчение и **«От**

надежди към покруси (1915–1918)» . В Македоно-одринското опълчение капитан Каназирев е командир на необучени, недобре облечени и недостатъчно въоръжени доброволци, но въпреки това постига значителни военни успехи. Цитирани са запазени писма на Каназирев до неговия брат. В промеждутъчното време 1913 - 1915 година между участието на България в Балканските и в Първата световна война, Каназирев е за кратко кореспондент на БТА в Париж. След това отново го виждаме като командир, в сражение е ранен и сред оздравяването си (макар той никога не възстановява разклатеното си във военните години здраве), по-късно работи в ДСГОП под ръководството на Александър Протогеров. Елена Чалгънова стига до извода, че в резултат на поражението на България в Първата световна война, Каназирев преосмисля отношението си към войната изобщо. Тук тя привежда отделни негови цитати, но тук, както и на други места препоръчвам цитиране на по-големи части от текста, за да може читателят повече да вникне в стила на мислене на този интересен деец.

Трета Глава: **„Владимир Каназирев – сред дейците на македонското движение в България и на емиграцията в САЩ в Новото време“** е от 85 страници и обхваща най-дълъг исторически период от над 40 години - от времето след края на Първата световна война до края на живота на Каназирев през 1962 г. . Тази заключителна глава се състои от три параграфа: **„Владимир Каназирев и македонските бежански организации в България (1919–1921)»**, **«В патриотичните организации на българската емиграция в САЩ»** и заключителния **„Учителски практики и житейски реалности“**. Тук Елена Чалгънова се е справила с изключително трудната задача да издири материал и вплете биографичните линии в сложните и противоречиви процеси сред македонските организации в следвоенното време и особено сред македонските братства, както и сред организациите на българската емиграция в САЩ, където Владимир Каназирев прекарва втората половина от живота си след 1921 г., като живее в голямата част от времето в град Сейнт Луис.

В тази част авторката ни въвежда в света на емиграцията в Америка, като подчертава, че градът Сейнт Луис, в който заживява Владимир Каназирев е в близост до Гранит сити, където още от края на първото десетилетие на века се издава вестник „Народен глас“. Елена Чалгънова подробно проследява преосмислянето на възгледите на Каназирев за миналото на македонското движение, които тя определя като „идейна еволюция“, настъпила през втората половина на двадесетте години, главно според негови публикации във в. „Народен глас“. Заедно с това не са докрай изяснени двигателите и причините, под въздействие на които настъпва тази промяна, в която той

„надраства - по собствените му думи - всякаква омраза и шовинизъм“. Това идейно развитие е един от интересните изследователски проблеми, доколкото то се отнася и до други дейци на движението, като тук може да се проследи по неговите публикации. В тях Владимир Каназирев изразява тревогата си от братоубийствените борби сред македонското движение в България и се опасява, че това застрашава публичния образ на македонските борби в очите на света. Паралелно с това той се сближава с позициите на федерализма и става привърженик на федералисткото решение на македонския въпрос, което той допуска и в по-ранни свои публикации. През всичките години емоционалната му връзка с България остава основополагаща ценност в неговия живот, което се вижда както от писмата и гостуванията му, така и от мащабната помощна акция, която той инициира в Америка в подкрепа на пострадалите от земетресението от 1928 година в Южна България.

Елена Чалгънова се спира и на противоречията на Владимир Каназирев с главната организация на македонските българи в Северна Америка - МПО, от която той се дистанцира въпреки определена идейна близост, главно заради личностни противоречия. От гледна точка на развитието на идейните му позиции и разширяването на неговите политически хоризонти, интерес представлява и неговия план за световен мир.

Заключението на дисертационния труд е сравнително кратко, като в него Елена Чалгънова обобщава наблюденията си върху участието на Владимир Каназирев в национално-освободителното движение, неговите продължителни интелектуални търсения, огромния му организационен опит, върху сложния му и противоречив жизнен път.

Като цяло авторката се е справила с поставените цели на изследването. Въпреки, че се придържа към утвърдени в историографията оценки за отделните етапи на националноосвободителното движение, тя е успяла да покаже един жизнен път на негов изтъкнат представител, който е значително по-съдържателен и богат като своето идейно развитие и дейност, отколкото показва биографичия канон на движението. Все пак на места рефлексът на „агиографската“ традиция си казва думата, като не винаги са изяснени факторите на промяна и авторката повече описва, отколкото анализира позициите на „дееца“. Може би разглеждането в сравнителен план с други дейци на движението със сходни биографични моменти би открило някои ярки черти на идейния път на Владимир Каназирев, на неговите убеждения, прозрения или заблуди и

би помогнало за изпъкването на неговия собствен облик и да защити още по-добре заключенията за неговата индивидуална значимост.

Като цяло смятам, че работата на Елена Чалгънова е принос към изследванията на национално-освободителното движение в Македония, и заедно с това представя на читателите цялостно изследване на дейността на Владимир Каназирев като историческа личност.

Дисертацията е написана интересно, стегнато, с голяма прецизност към историческите факти. Добро впечатление прави поясняването в самия текст и в бележките към него на отделни въпроси, които възникват в хода на самото повествование - събития, биографични развития на съратници, роднини и други личности. На места честата употреба в текста на думи като „обекта“ или „дееца“ натежава. Изписването на някои географски имена също трябва да уточни в съответствие с общоприетите норми.

Авторефератът на дисертационния труд отразява по подходящ начин основните моменти на изследването, неговите заключения и изводи. Авторката има многобройни публикации по темата на дисертацията, които отразяват редица важни моменти от изследователския процес и вече са намерили своето място в историографията на национално-освободителното движение.

Смятам, че дисертационният труд на Елена Чалгънова **„Владимир Каназирев и българското национално движение 1900 - 1935 г.“** притежава всички необходими качества да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

Доц. Кристина Попова

10.12.2016 година

Благоевград

